SÂCÎ, Mü'temen b. Ahmed
(المؤتمن بن أحمد الساجي)

Ebû Nasr el-Mü'temen b. Ahmed b. Alî es-Sâcî (ö. 507/1113)

Hadis âlimi.

Safer 445'te (Haziran 1053) doğdu. Bağdat köylerinden birine nisbetle Deyr'âkûlî, ayrıca Rabaî, Bağdâdî ve Makdisî nisbeleriyle de anılır. Henüz çocukken Ebû İshak eş-Şîrâzî'den fıkıh öğrenmeye başladı. Bağdat'ta Ebü'l-Kāsım Abdülazîz b. Ali el-Enmatî, İbnü'n-Nakūr Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed, İbnü'l-Hallâl Ebü'l-Kāsım Abdullah b. Hasan, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed ez-Zeynebî, İbnü'l-Büsrî Ebü'l-Kāsım Ali b. Ahmed gibi âlimlerden ilim tahsil etti. Ardından hadis öğrenimi için seyahate çıktı ve Sûr şehrinde Hatîb el-Bağdâdî, İsfahan'da Ebû Amr İbn Mende ve İbn Şekrûye Muhammed b. Ahmed, Basra'da Ebû Ali b. Ahmed et-Tüsterî, on yıl kaldığı Herat'ta Hâce Abdullah el-Herevî'den faydalandı. Bağdat'a döndükten sonra bir daha oradan ayrılmadı. Kendisinden İbn Nâsır es-Selâmî, Sa'dü'l-Hayr b. Muhammed el-Endelüsî, Ebû Tâhir Muhammed b. Ebû Bekir es-Sencî, Ebû Sa'd el-Bağdâdî, Ebû Tâhir es-Silefî, Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî gibi âlimler hadis rivayet etti. Ömrünün sonlarına doğru zühd hayatı yaşadığından ilim meclislerinden uzaklaştı.

Yazdığı ve naklettiği bilgileri sağlam şekilde kaydettiği belirtilen Sâcî hadis öğrenimi için yaptığı seyahat sırasında Bağdat'ta Şâfiî fakihi İbnü's-Sabbâğ'ın Şâfiî fıkhına dair *eş-Şâmil*'ini ve İbn Adî'nin *el-Kâmil fi'ḍ-ḍu'afâ*'sını, Basra'da Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'ini istinsah etti. Herat'ta Tirmizî'nin *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*'ini altı defa yazdı. İsfahan'da Ebû Abdullah İbn Mende'nin *Ma'rifetü'ṣ-ṣaḥâbe, Kitâbü't-Tevḥîd, el-Emâlî, 'Avâlî İbn 'Uyeyne* ve *Ġarâ'ibü Şu'be* adlı eserlerini onun oğlu Ebü'l-Kāsım İbn Mende'den dinledi. Ancak sonuncu eserin semâını tamamlayamadan hocası Ebü'l-Kāsım İbn Mende vefat etti. Talebesi Ebû Tâhir es-Silefî, Sâcî'nin hadis hâfızı ve mütkın olduğunu belirtmiş, uzun süre hadis okusa bile dinleyenleri bıktırmadığını, Râmhürmüzî'nin *el-Muḥaddiṣü'l-fâṣıl*'ını kendilerine bir mecliste okuduğunu söylemiştir. Bir diğer talebesi Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî onun Irak'ta hadis ilmini en iyi anlayan iki kişiden biri olduğunu ifade etmiş, İbn Nâsır da Sâcî'nin güvenilir bir ilim adamı olduğunu belirtmiştir. Hâce Abdullah-ı Herevî'nin Sâcî yaşadığı sürece hiç kimsenin Hz. Peygamber adına hadis uyduramayacağını söylemesi, onun hadis ilmindeki titizliğini göstermesi bakımından önemlidir. Kanaatkâr, alçak gönüllü ve takvâ sahibi olduğu nakledilen Mü'temen b. Ahmed es-Sâcî 17 Safer 507'de (3 Ağustos 1113) Bağdat'ta vefat etti ve Ahmed b. Hanbel Kabristanı'na defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIX, 308-311; a.mlf., *Târîḫu'l-İslâm: sene 501-520*, s. 191-194; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, IV, 1246-1248; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Ẕeyli Târîḫi Baġdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 399-401; Sübkî, *Ṭabaḳāt* (Tanâhî), VII, 308-309; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 178; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, VI, 109-110; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 318.

AYŞE ESRA ŞAHYAR

SÂCÎ, Zekeriyyâ b. Yahyâ
(زكريّا بن يحيى الساجي)

Ebû Yahyâ Zekeriyyâ b. Yahyâ b. Abdirrahmân ed-Dabbî es-Sâcî (ö. 307/920)

Basralı muhaddis ve fakih.

220 (835) yılı civarında Basra'da doğduğu tahmin edilmektedir. Dabbe adlı atasına nisbeten Dabbî, ailece kereste ticaretiyle meşgul olmaları dolayısıyla Sâcî nisbeleriyle anılır. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra ilmî seyahatlere başladı; Kûfe, Hicaz ve Mısır'ı dolaştı. Buralarda Ebü'r-Rebî' Süleyman b. Dâvûd ez-Zehrânî, Abdülâlâ b. Hammâd en-Nersî, Ubeydullah b. Muâz el-Anberî, Hüdbe b. Hâlid el-Kaysî, Halîfe b. Hayyât, Muhammed b. Abdülmelik b. Ebü'ş-Şevârib el-Ümevî, Bündâr diye anılan Muhammed b. Beşşâr, Dâvûd ez-Zâhirî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî gibi âlimlerden hadis dinledi. Bu arada fıkıhla ilgilendi ve Şâfiî âlimlerinden Müzenî ile Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'nin etkisiyle bir Şâfiî âlimi olarak yetişti.

Hadis münekkitlerinin imam, hâfız, sika ve sebt gibi lafızlarla övdüğü Sâcî, Basra muhaddisi ve müftüsü diye tanındı. İbnü'l-Kattân el-Mağribî bazı kimselerin onu zayıf kabul ettiğini ileri sürmüşse de bu değerlendirme doğru bulunmamıştır (Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 79). Sâcî seyahatlerini tamamladıktan sonra Basra'ya yerleşti ve hadis rivayet etmeye başladı. Kendisinden İbn Hibbân, Râmhürmüzî, Taberânî, İbnü's-Sünnî, İbn Adî, Ebü'ş-Şeyh, Ebû Bekir el-İsmâilî ve Gıtrîfî gibi muhaddisler hadis nakletti. Önceleri bir Mu'tezile âlimi iken Selef akîdesini benimseyen ve bu konuda derinleşen Ebü'l-Hasan el-Eş'arî, Selef âlimlerinin hadis anlayışı ile Allah'ın sıfatları ve diğer itikadî konulardaki görüşlerini Zekeriyyâ es-Sâcî'den almış, eserlerinde bu konuları işlerken ona dayanmıştır (Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, II, 709).

Sâcî, hadis rivayeti konusunda titiz davranan ve gördüğü yanlışları hemen düzeltmeye çalışan bir kişiliğe sahipti. Basra'da talebelerine ders verdiği sırada orada bulunan İbrâhim b. Muhammed b. Yahyâ b. Mende elindeki notlardan iki hadisi senediyle birlikte okudu, ancak hadis talebeleri senedin doğru olmadığını söyleyerek ona itiraz etti. Sâcî de sözü edilen hadislerin yanlış olduğunu gördü ve onları kimden aldığını sordu. İbrâhim b. Muhammed'in "Basralı biri" diye kapalı bir ifade kullanması üzerine Sâcî onu emniyet güçlerine teslim etmek istedi, ancak araya girenler yanlış bilgi ihtiva eden notların imha edilmesi şartıyla onu kurtardı (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 199). Basra'da vefat eden Sâcî'nin Yahyâ ve Ahmed adında iki oğlu olduğu bilinmektedir.

Eserleri. 1. *Kitâbü'ḍ-Ḍu'afâ' ve'l-mensûbîn ile'l-bid'ati mine'l-muḥaddiṣîn ve'l-'ilel (eḍ-Ḍu'afâ', el-'İlel, 'İlelü'l-ḥadîs)*. Zayıf râvileri konu alan eserler arasında önemli bir yere sahip olan kitabın günümüze ulaştığına dair bilgi bulunmamaktadır. İbn Hazm *el-Muḥallâ*'da, Beyhakī *es-Sünenü'l-kübrâ*'da, Hatîb el-Bağdâdî *Târîḫu Baġdâd*'da ve İbn Adî *el-Kâmil*'de ondan alıntılar yapmıştır. Bu alıntılardan anlaşıldığına göre Sâcî eserini Basralılar, Kûfeliler, Şamlılar şeklinde bölgelere ayırıp nisbeleri esas alarak telif etmiş, eserde cerh ve ta'dîl âlimlerinin görüşlerine, zayıf râvilerin rivayetlerine yer vermiş, kendileriyle görüştüğü râviler hakkında şahsî değerlendirmelerde bulunmuştur. İbn Hibbân el-Büstî'nin *Kitâbü'l-Mecrûḥîn*'i üzerine Dârekutnî tarafından yazılan *Ta'lîḳāt*'ı yayıma hazırlayan Halîl b. Muhammed el-Arabî (Kahire 1414/1994), *Târîḫu Baġdâd* ve *el-Kâmil*'de yer alan nakilleri "Nüḳūlât min Kitâbi'ḍ-Ḍu'afâ' li's-Sâcî" adıyla dipnota koymuştur. **2.** *Uṣûlü'l-fıḳh*. Fıkıh mezhepleri arasındaki ihtilâfları konu alan bu eserin bir nüshasına sahip olduğunu söyleyen Tâceddin es-Sübkî müellifin bu konuda önce hacimli bir kitap kaleme aldığını ve daha sonra bunu ihtisar ettiğini belirtmiştir (*Ṭabaḳāt*, III, 300). Sâcî'ye nisbet edilen *İḫtilâfü'l-'ulemâ'*, *İḫtilâfü'l-fuḳahâ'*, *İḫtilâfü'l-ḥadîs*'in de bu